

Костянтин КОНДРАТЮК

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ ЗБРОЙНІ ФОРМУВАННЯ У 1941–1944 РОКАХ

У статті висвітлено процес формування Української повстанської армії, її боротьба з німецькими окупантами України.

Ключові слова: Волинь і Галичина, рух опору, ОУН і УПА.

Перші українські збройні формування виникли на Поліссі та Волині й спочатку не були пов'язані з ОУН. Як тільки вибухнула німецько-радянська війна, місцевий український діяч Тарас Боровець (“Бульба”), близький до петлюрівського уряду УНР, що перебував на вигнанні у Варшаві, сформував загоны “Поліської Січі” з метою очищення регіону від Червоної армії. Коли під кінець 1941 р. німці спробували розпустити це військо, він повів своїх бійців “у ліси”, щоб воювати як з німцями, так і з більшовиками¹.

Збройні формування “Поліської Січі” активізували свої дії з початком 1942 р. За спогадами Т. Бульби-Боровця, “в квітні 1942 р. у розпорядженні Головної команди діяло п'ять “летючих бригад” партизанів, кожна з яких складалася з доброї сотні вояків. Почали злітати в повітря автомашини та різні установи Кохової аристократії в Україні разом з пасажирами та урядовцями”². Однак у цей період дії бульбівців мали переважно попереджувальний характер. Вони діяли обережно, маючи надію знову відновити стосунки з німецькою адміністрацією.

У квітні 1942 р. відбулася Друга конференція ОУН(б), на якій було прийнято рішення продовжити об'єднання військових і політичних сил з метою боротьби за Українську державу. На конференції висловлено протест проти партизанської боротьби, оскільки треба було об'єднати сили народу в широкий збройний рух³. Крім цього, бандерівське керівництво сподівалося на зміну політичного курсу Берліна стосовно України.

У травні 1942 р. відбулася Почаївська конференція ОУН(м), на якій заступником Андрія Мельника і головою Проводу в Україні обрали Олега Кандибу-Ольжича, прихильника антинімецького курсу. За його ініціативою мельниківці приступили до формування військових загонів, вони значно поповнили бульбівські формування. Мельниківці і бульбівці на Волині часто контактували⁴.

¹ *Субтельний О.* Україна: історія / О. Субтельний. – К.: Либідь, 1991. – С. 410.

² *Бульба-Боровець Т.* Армія без держави / Т. Бульба-Боровець. – Львів: Поклик сумління, 1993. – С. 124–125.

³ *Косик В.* Україна і Німеччина у Другій світовій війні / В. Косик. – Париж; Нью-Йорк; Львів: НТШ, 1993. – С. 234–235.

⁴ *Киричук Ю.* Тарас Бульба-Боровець: його друзі і вороги / Ю. Киричук. – Львів, 1997. – С. 44.

Восени 1942 р. швидкими темпами відбулася радикалізація ОУН(б) на антинімецькій платформі. Адже гітлерівці запровадили в Україні жорстокий окупаційний режим, почали до того ж переслідувати і знищувати членів ОУН(б). Багатьох із них відправлено до концтаборів. Низові структури вимагали від Проводу ОУН дозволу розпочати масову партизанську боротьбу. Це спонукало Провід ОУН(б) діяти рішучіше. За його вказівкою впродовж вересня і жовтня 1942 р. на Поліссі створюються перші бойові відділи ОУН(б) під командуванням Сергія Качинського (“Остапа”).

Діючи невеликими групами, повстанці нападали на німецькі установи, здобували продукти і зброю. Ось що повідомляв у Берлін 4 грудня 1942 р. шеф поліції безпеки і СД з Рівного: “В Україні активність банд не ослабла. Лише в окремих зонах Рівного і Житомира за останні вісім днів відбулося близько 150 нападів. Унаслідок цього у різних районах зменшилась заготівля зерна для Німеччини і фронту до таких розмірів: Костопіль – 32–33 %, Сарни – 25–30 %, а в боротьбі з бандами ми несемо втрати”⁵.

Прихильники активної боротьби з гітлерівцями домоглися скликання у лютому 1943 р. Третьої конференції ОУН(б), яка схвалила рішення: “Для нового розвинування боротьби й для самооборони українських мас треба творити нові осередки партизанської сили”⁶. Надзвичайно важливе значення мало рішення про перехід до великомасштабної партизанської війни. Командував партизанськими відділами на Волині та Поліссі Дмитро Клячківський (“Клим Савур”).

У березні 1943 р. Провід ОУН(б) закликав українських поліцейських Волині перейти зі зброєю до партизанів. Більшість тих, хто служив у поліції Камінь-Каширського, Ковеля, Любишева, Рівного, Дубно, Луцька, перейшла на бік повстанців. Німецьке командування, довідавшись про заклик бандерівців, стало роззброювати поліцейських. Документально засвідчено, що у Волинській області німці заарештували і розстріляли поліцейських двох дільниць. У Ковелі при спробі обеззброїти поліцію зав’язався бій, в результаті чого було вбито 18 німців⁷.

“Значним посиленням УПА, а рівночасно дуже дошкульним ударом для німців, – писав Лев Шанковський, – був масовий перехід українців–“шуцманів”, що стався між 15.III і 19.V.”⁸. Історики вважають, що з формувань української допоміжної поліції тоді дезертирувало від чотирьох до п’яти тисяч осіб, котрі переважно влилися до лав УПА⁹.

Обставини, що склалися, помітно вплинули на зростання чисельності збройних загонів ОУН(б), яка зміцнила свій вплив на Волині та Поліссі. За німецькими даними, у цей час бандерівські загоны мали на озброєнні 15 тис. гвинтівок, 1550 пістолетів, інше спорядження¹⁰.

⁵ Косик В. Україна у Другій світовій війні у документах / В. Косик. – Львів: НТШ, 1999. – Т. 3. – С. 36.

⁶ Літопис Української Повстанської Армії / [відп. ред. Є. Штендера]. – Торонто, 1978. – Т. 1: Волинь і Полісся. Німецька окупація. – Кн. 1. – С. 46.

⁷ Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 рр. / І. Білас. – К.: Либідь, 1994. – Кн. 2. – С. 383, 388.

⁸ Шанковський Л. Історія українського війська / Л. Шанковський. – К., 1991. – С. 32.

⁹ Кентій А. Українська повстанська армія в 1942–1943 рр. / А. Кентій. – Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. – С. 39.

¹⁰ Центральний державний архів громадських об’єднань України (далі – ЦДАГОУ). – Ф. 1. – Оп. 22. – Спр. 80. – Арк. 32–33.

Навесні 1943 р. партизанські загони бандерівців, бульбівців і мельниківців активізували свої дії. На початку квітня бульбівці захопили районний центр – м. Степань і залишили там свій відділ із 300 осіб¹¹. Німецькі гарнізони були змушені залишити Топоровицю, Людопілля, Дорожну, Олики. У Кременці, Ковелі, Луцьку і Рівному проведено операції зі звільнення в'язнів із тюрем¹². 28 березня 1943 р. 1,5 тис. німців оточили м. Людопіль, де перебував відділ партизанів. Німці чотири рази атакували, але невдало. Залишивши на полі бою 58 убитих і 5 спалених автомашин, карателі відступили до Костополя¹³. У квітні повстанський рух перекинувся на Горохівщину, Володимирщину і Ковельщину¹⁴. Німецька адміністрація була ліквідована у сільських районах Мізоч, Острів, Шумськ, Кременець, Верб'я¹⁵. У повідомленні німецької Служби безпеки до Берліна від 1 квітня 1943 р. зазначалося, що на Волині, крім більшовицьких партизан, міцний опір чинять націоналістично налаштовані українці. Напади здійснюють навіть серед білого дня. На трасі Житомир–Київ проїзд через лісову місцевість можливий лише з військовою охороною. Пересування автомобілями стало вкрай небезпечним¹⁶. У ніч з 20 на 21 березня, зазначалося у цьому документі, “національно-українські банди” захопили в Кременецькій окрузі всі районні сільськогосподарські пункти. Водночас загинуло 12 німців-господарників, лісників, солдатів і поліцейських. Роботи з обробітку полів більш ніж у 500 державних господарствах на Волині у небезпеці, тому їхні показники будуть різко падати¹⁷.

Влітку 1943 р. в українському повстанському середовищі йшла боротьба за лідерство. Перемагли бандерівці. Опанування теренів Волині–Полісся загонами ОУН(б) не завжди мало мирний характер. З цього приводу відомий письменник Улас Самчук у своїх спогадах писав: “Деся там бандерівці напали на бульбівців і були жертви в людях. Трохи згодом, ті ж бандерівці напали на мельниківців і знов були жертви”. Однак, на його думку, це протиборство було об’єктивно неминучим. Він вважав, що за наявності в українському визвольному русі багатьох “ідеологій” підпорядкування всіх збройних формацій єдиному командуванню не могло бути демократичним. Залишалось “право сильніших”¹⁸. І саме так діяли бандерівці. Вони силоміць приєднували до своїх формувань підрозділи Бульби-Боровця та ОУН(м), обравши для них єдину назву – Українська повстанська армія. Отже, протягом квітня–червня 1943 р. розрізнені збройні відділи українського руху Опору перетворилися у досить міцний військовий організм. Влітку 1943 р. УПА фактично контролювала майже 75 % продовольчих баз Волині¹⁹. Така діяльність повстанців значно обмежувала можливості німецької влади щодо стягнення “контингентів” з місцевого населення. До того ж, у червні та серпні 1943 р. на Волині була проведена

¹¹ Білас І. Репресивно-каральна система... – С. 389.

¹² Лебедь М. УПА / М. Лебедь. – Рим, 1946. – С. 59.

¹³ Дем'ян Г. Проти фашистських окупантів / Г. Дем'ян // Військо України. – 1993. – № 10. – С. 104.

¹⁴ Гриневич В. Історія українського війська. 1917–1995 / В. Гриневич, Л. Гриневич, Р. Колісник, М. Малецький, С. Росоха, Л. Шанковський, Б. Якимович. – Львів: Світ, 1996. – С. 513.

¹⁵ Лебедь М. УПА / М. Лебедь. – Рим, 1946. – С. 59.

¹⁶ Косик В. Україна у Другій світовій війні... – С. 146–147.

¹⁷ Там само. – С. 156.

¹⁸ Дзвін (Львів). – 1994. – № 8. – С. 76–78.

¹⁹ Кентій А. Українська повстанська армія... – С. 58.

часткова мобілізація чоловічого населення до лав УПА. В результаті суттєво зменшилася кількість людей, яких відправляли на роботи до Німеччини²⁰.

Бойові дії повстанців ставали чимраз цілеспрямованішими. Наприкінці червня 1943 р. від німців було очищено велику територію трикутника Ковель–Рівне–Сарни²¹. Деякими районами УПА володіла неподільно. Так було, зокрема, у селищі Колки над річкою Стир, на Поліссі. Цю територію іменували “Колківська республіка”. Другою незалежною від німців територією були ліси на південний схід від Володимир-Волинського. Цю місцевість у народі називали “Січ”. Її контролював загін під командуванням П. Антонюка (“Сосенка”)²².

За даними відомого командира УПА Василя Сидора, навесні 1943 р. українські повстанці провели майже 600 боїв із німцями. Більш реалістичними є офіційні звіти Першої групи УПА під командуванням “Дубового”. Це угруповання УПА провело в травні–червні 1943 р. 18 боїв і організувало чимало засідок. З німцями зіткнулися в бою вісім разів, а з партизанами і поляками – десять. Наприклад, 21 травня 1943 р. відділ “Яреми” влаштував засідку біля села Клесів, у яку потрапив каральний загін німців. Після короткого бою, німці втратили 26 бійців. Повстанці захопили 2 кулемети, 6 автоматів, 18 гвинтівок. Цей же відділ 29 травня атакував біля села Старики групу червоних партизанів, але у бій втрутилися німці. Червоні відійшли, а повстанці вступили в сутичку з фашистами, які, залишивши на полі бою чотирьох убитих, відступили. Загибло троє вояків УПА²³.

У районах дислокації відділів УПА в небезпеці перебували німецькі комунікації. Зокрема, сотня О. Яценюка (“Волинець”) постійно обстрілювала потяги з німцями й чинила диверсії на залізниці Ковель–Шепетівка²⁴. У ніч із 25 на 26 червня 1943 р. підрозділ повстанців, очолюваний “Дорошем” та “Яремою”, підірвав колію на залізничному шляху між Немовичами і Малинськом. У результаті повстанці захопили потяг зі зброєю, амуніцією та боєприпасами. У ніч з 29 на 30 липня відбувся найвдаліший напад на німецький військовий потяг біля станції Маневичі, під час якого здобуто велику кількість зброї та вибухових матеріалів²⁵.

У липні–серпні 1943 р. повстанці 1716 разів влаштовували диверсії на залізницях²⁶. Окружний комісар Луцька Ліндер інформував 5 серпня 1943 р. Генерального комісара Волині та Полісся: “Залізниці підривають, по шляхах можна їздити лише з конвоєм. Наші сили не можуть взяти верх над бандами. Тому і населення більше з нами не співпрацює”²⁷.

Активізацію діяльності УПА зафіксували і радянські джерела. У спецдонесенні Українського штабу партизанського руху від 14 червня 1943 р. зазначено, що у західних областях України нараховується близько 20 тис. бійців націоналістичних

²⁰ В обороні волі. Боротьба УПА з німецькими окупантами на Рівненщині в 1941–1944 рр. – Рівне, 1995. – С. 142.

²¹ Гордієнко М. З волинських і поліських рейдів УПА / М. Гордієнко. – Торонто, 1959. – С. 98.

²² Літопис Української Повстанської Армії / [відп. ред. Є. Штендера]. – Торонто; Львів, 1992. – Т. 23: Медична опіка в УПА. – С. 81–82.

²³ Кентій А. Українська повстанська армія... – С. 119.

²⁴ Шуляк О. В ім'я правди / О. Шуляк. – Львів, 1991. – С. 27.

²⁵ ЦДАГОУ. – Ф. 62. – Оп. 1. – Спр. 247. – Арк. 31.

²⁶ Турченко Ф. Новітня історія України 1917–1945 / Ф. Турченко. – К.: Генеза, 1994. – С. 315.

²⁷ Косик В. Україна в Другій світовій війні... – С. 223.

формувань, котрі мають на озброєнні кулемети, міномети, легкі гармати. Німці в районах дії УПА збільшують свої гарнізони, посилюють охорону населених пунктів і залізничних станцій. Вказано також, що підпільні осередки ОУН діють в окремих містах і селах Житомирської, Київської, Запорізької, Кіровоградської, Одеської, Полтавської, Сумської та Харківської областей²⁸.

У серпні 1943 р. відбувся III Надзвичайний великий збір ОУН(б)²⁹, на якому було прийнято нову демократичну програму організації. Її короткий виклад читаємо у листівці “За що бореться УПА”: “За знищення більшовицької і німецької експлуаторсько-кріпацької системи організування сільського господарства; за безплатне передання селянам усіх поміщицьких, монастирських та церковних земель, за те, щоб велика промисловість була національно-державною, а дрібна – кооперативно-громадською; за обов’язкове середнє навчання; за свободу друкування, слова, переконань, віри й світогляду; за рівність усіх громадян України, незалежно від їхньої національності, в державних і громадських правах та обов’язках”³⁰. Ця програма мала широкий відгук серед населення західних земель України. Чисельність збройних загонів УПА швидко зростала, вдосконалювалася її структура. Були створені школи для командного складу, засновані газети і журнали.

Влітку 1943 р. ОУН(б) почала формувати військові загопи – Українську народну самооборону в Галичині. Німецька адміністрація рішуче поборювала каральними заходами будь-які спроби організування збройних формувань ОУН(б) на теренах Галичини. Проти створення УНС виступав і Український центральний комітет³¹. Проте до кінця літа 1943 р. створено перші формування УНС на Дрогобиччині й Станиславівщині. Це – курінь “Чорних чортів” ім. Є. Коновальця, курінь “Гайдамаки”, курінь ім. Кривоноса³².

Перші сутички УНС з німецькою владою відбулися в середині серпня 1943 р. Так, 14 серпня німці, отримавши повідомлення від своїх інформаторів, раптово атакували відділ УНС чисельністю до 30 осіб в селі Межигірці на Станиславівщині. Незважаючи на втрати, близько 20 повстанців прорвалися з оточення. 18 серпня 1943 р., – пише Л. Шанковський, – відділ УНС здійснив напад на табір “Служби праці” поблизу м. Сколе (Дрогобиччина)³³. Відтоді зіткнення загонів УНС з німцями стають все частішими. З цього приводу німецький чиновник констатував: “1943 року Галичина мала подвійне обличчя. Вдень правила, як і досі, німецька адміністрація. А вночі весь край – поза містами, немов островами, був охоплений Українською повстанською армією; по лісах вправи з стрільби і спорудження сховищ, на шляхах – транспортування боєприпасів, передислокація з’єднань, постійні контролю і патрулі, по селах – постої війська, яке годувала людність...”³⁴.

²⁸ ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 23. – Спр. 523. – Арк. 92.

²⁹ ОУН в світлі постанов Великих зборів, конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 рр. – Мюнхен, 1955. – С. 233–265.

³⁰ Українська суспільно-політична думка у XX ст. Документи і матеріали. – Мюнхен: Сучасність, 1983. – Т. 3. – С. 79–81.

³¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 3975. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 11–11 зв.

³² Літопис Української Повстанської Армії / [відп. ред. Є. Штендера]. – Торонто, 1990. – Т. 18: Група УПА “Говерля”. – Кн. 1. – С. 8.

³³ Шанковський Л. Історія українського війська / Л. Шанковський. – К., 1991. – С. 58.

³⁴ Турченко Ф. Новітня історія України. 1917–1945 / Ф. Турченко. – К.: Генеза 1994. – С. 314.

Завдяки широкій та ефективній підпільній мережі ОУН(б) УПА розрослася у велику, добре організовану партизанську армію, яка встановила контроль над значними теренами Полісся, Волині та Галичини. Саме наприкінці 1943 – у першій половині 1944 рр. УПА досягла апогею своєї сили. Начальник оперативного відділу Головного штабу УПА–Північ полковник М. Омелюсик стверджував, що під кінець 1943 р. УПА на Волині мала найбільшу кількість озброєних людей. Натомість Галичина найбільшу кількість вояків мала в середині 1944 р. За оцінками штабу, ефективна сила УПА на Волині в другій половині 1943 р. сягала близько 20 тис. озброєних людей³⁵. “У період максимальної мобілізації, – зазначає історик А. Камінський, – кадри УПА налічували близько 40 тис. осіб”³⁶. Звичайно, це не означає, що чисельність УПА була сталою. Вона змінювалася залежно від обставин. На той час у складі УПА вже були вишколені та озброєні загони, здатні виконувати складні завдання.

Німецька адміністрація, стурбована активізацією УПА, вирішила розгромити її основні сили. Окремі військові операції переросли у великий серпневий наступ. Проти повстанців було кинуто 10 тис. німецьких жандармів, 10 моторизованих батальйонів з артилерією, 50 танків, 27 літаків. У ході боїв і сутичок (у липні їх було 35, у серпні – 24) вбито й поранено 1237 вояків УПА. Німці втратили понад 4 тис. вбитих і поранених солдатів та офіцерів³⁷.

Виконати поставлене завдання – розгромити УПА – гітлерівцям не вдалося. Боротьба тривала. 8–9 вересня 1943 р. відбувся великий бій УПА під с. Радовичі на Волині, в якому взяло участь дев’ять сотень УПА, а з німецького боку – близько 1,5 тис. солдатів³⁸. За даними повстанців, противник втратив вбитими понад 200 осіб, втрати УПА були меншими – 16 загиблих вояків.

16 вересня три сотні УПА влаштували засідку на відтинку шосе Боремель – Новосілки – Золочівка – Пашева (Млинівський район Рівненщини). Дізнавшись про це, німці вирішили атакувати і розбити повстанців. Однак їхній напад упівці успішно відбили, загинуло 39 вояків і 17 поранено. Не принесла успіху німцям і повторна атака, яку підкріпила піхота на 40 автомашинах. Вона коштувала нападникам численних втрат.

На шляху Рафалівка – Володимирець 8 жовтня 1943 р. відділ УПА, перебуваючи в засідці, прийняв бій з німецьким підрозділом (до 200 осіб). Не зумівши подолати опір повстанців і втративши чимало солдатів, німці відступили, залишивши на болоті неушкоджений танк. Бійці УПА за допомогою населення витягли машину на шосе і транспортували до місця постою³⁹.

³⁵ Літопис Української Повстанської Армії / [відп. ред. Є. Штендера]. – Торонто, 1978. – Т. 1: Волинь і Полісся. Німецька окупація. – Кн. 1. – С. 37.

³⁶ Камінський А. Боротьба і питання жертв УПА // УПА і національно-визвольна боротьба в Україні у 1940–1950 рр. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 21–22 жовтня 1993 р. – К., 1993. – С. 39.

³⁷ Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ ст. / Ю. Киричук. – Львів, 2000. – С. 65.

³⁸ Літопис Української Повстанської Армії / [відп. ред. Є. Штендера]. – Торонто, 1984. – Т. 5: Волинь і Полісся. Німецька окупація. – Кн. 3. – С. 118.

³⁹ Кентій А. Українська повстанська армія... – С. 157.

Поступово бойові дії перенесено в Галичину. Великий бій відбувся 27 листопада в районі Чорного лісу під Станиславовом. Під час першої сутички ворог втратив понад 60 осіб убитими. Втрати УПА – четверо вбитих і одинадцять поранених. Потім був бій поблизу с. Недільна, де гітлерівці силою двох полків атакували повстанський відділ. На полі бою залишилося 160 убитих німців⁴⁰. 16 грудня 1943 р. відбувся бій сотні вояків УПА в лісі поблизу с. Коростятин Коропецького району на Тернопільщині. Німці втратили кількох убитих і поранених, а повстанці – трьох⁴¹. Загалом у липні–листопаді 1943 р. УПА провела 120 боїв, знищивши, за неповними даними, 4,5 тис. солдатів і офіцерів противника. Втрати повстанців становили 1,6 тис. бійців⁴².

З осені 1943 р. лідером у націоналістичному русі в західних областях України стала ОУН(б). Її військовий орган став Головним штабом УПА, який дислокувався поблизу Львова. Очолював його Роман Шухевич (“Тур”, “Тарас Чупринка”). На нього Проводом ОУН було покладено обов’язки голови ОУН(б). З листопада 1943 р. Р. Шухевича називали головнокомандувачем військами УПА із званням генерал-хорунжий.

У 1944 р., коли Червона армія вийшла на правобережну Україну, протинімецьких акцій з боку УПА поменшало. Припинення активних дій на антинімецькому фронті мало на меті не досягнення угоди з німецьким керівництвом, а збереження власних сил і накопичення матеріальних ресурсів для боротьби за визволення України від тоталітарного сталінського режиму. У багатьох місцевостях збройні сутички з німцями не припинялися. Так, 11 березня 1944 р. німецькі шуцмани напали на с. Стара Ягольниця Чортківського району (Тернопільщина), де перебувала сотня УПА. Зав’язався бій. Шуцманів загинуло 42, а вояків УПА – 9⁴³. У квітні відділ УПА напав на “лігеншафт” у с. Кур’яни Бережанського району, забрав худобу і спалив будинок управителя⁴⁴. 25 червня загін УПА під командуванням “Бистрого” зіткнувся з німцями поблизу с. Затурина Підгаєцького району. В цьому бою ворог втратив приблизно 300 вбитих, було чимало поранених⁴⁵. 8 липня курінь УПА чисельністю 600 вояків отримав завдання знешкодити німецькі поліційні установи і відбити обози в м. Сколе. Дійшовши до села Кам’янки, що на південному сході від Сколе, в ущелині між горами, повстанці зав’язали бій із німцями, у ході якого противник втратив 150 убитими, значно більше було поранених⁴⁶. Загалом у 1944 р. відбулося близько сотні подібних збройних сутичок.

Отже, Українська повстанська армія почала формуватися восени 1942 р. У створенні військових сил, які влітку 1943 р. було об’єднано під загальною назвою

⁴⁰ Безсмертя. Книга пам’яті України. 1941–1945 / [гол. редкол. І. Герасимов]. – К.: Пошуково-видавниче агенство “Книга пам’яті України”, 2000. – С. 307.

⁴¹ Літопис Української Повстанської Армії / [відп. ред. Є. Штендера]. – Торонто, 1989. – Т. 12: Третя подільська воєнна округа УПА “Лисоня”. Документи і матеріали. – С. 28.

⁴² Турченко Ф. Новітня історія України. 1917–1945 / Ф. Турченко. – К.: Генеза, 1994. – С. 315.

⁴³ Літопис Української Повстанської Армії... – Т. 12. – С. 312.

⁴⁴ Там само. – С. 294.

⁴⁵ Там само. – С. 30–31.

⁴⁶ Здіорук О. (Стельмах). Літопис УПА: час, події, джерела / О. Здіорук. – К.: Генеза, 2000. – С. 24–25.

УПА, брали участь практично всі національні збройні формування: бандерівців, бульбівців, мельниківців. Функцію організатора УПА виконувала ОУН(б).

Згідно з підрахунками дослідників, за неповними даними, УПА протягом 1942–1945 рр. втратила понад 90 тис. осіб⁴⁷.

Порівняно з іншими підпільними рухами окупованої нацистами Європи, УПА не мала чужоземної допомоги, тому зростання її сил свідчило про відчутну підтримку українського населення.

Незаперечним є той факт, що УПА діяла з 1942 р. й особливо активно з осені 1943 р. проти німецьких окупантів. Вона була активним чинником загальноєвропейського антигітлерівського руху Опору.

Kostiantyn Kondratiuk. Ukrainian national armed forces in 1941–1944

The article highlights the process of forming the Ukrainian Insurgent Army (UPA) and Army's struggle with the Nazi occupying forces in Ukraine.

Key words: Volhynia, Galicia, resistance movement, OUN, UPA.

Константин Кондратиук. Украинские националистические вооруженные формирования в 1941–1944 гг.

В статье освещен процесс формирования Украинской повстанческой армии, ее борьба с немецкими оккупантами Украины.

Ключевые слова: Вольнь и Галиция, движение сопротивления, ОУН и УПА.

⁴⁷ Безсмертя. Книга пам'яті України... – С. 540.